

עברית, למשל יצירות של חיים נחמן ביאליק וש"י עגנון.⁹⁵ כל השיעורים, למעט שיעורי העברית, ניתנו בצרפתית.⁹⁶

לאחר בחינות הבגרות התקיימו כאמור רק לימודי קודש. תלמידים שהתעניינו בפילוסופיה למדו אצל פרופ' ריימונד בנישו או אצל הרב יהודא ליאון אשכנזי (מניטו), שבא לבית הספר מפעם לפעם ליום שלם ולימד את תלמידי יב ואחרים שרצו ללמוד אתו.⁹⁷ בשאר לימודי הקודש היו מבחנים מפעם לפעם אולם לא באופן מסודר.⁹⁸

הרב פינגרהוט, שהיה חבר בית הדין באלג'יר, הביא לפני תלמידיו מדי פעם מקרה מבית הדין וביקש מהם לחוות את דעתם,⁹⁹ וכן קיים שיעור קבוע ב'חושן משפט',¹⁰⁰ אולם לא היה בבית הספר מסלול לימודים מסודר לדיינות. השאיפה הייתה להכשיר את התלמידים למשרות רבנים ורבנים ראשיים של קהילות (Grand Rabbin),¹⁰¹ ומאחר שכל רב נדרש לפעמים לפסוק בקהילתו בעניינים הקשורים לדיינות, נלמדו גם נושאים אלו, אך לא העמיקו בכך.¹⁰² על פי פרוטוקול אספת הרבנים משנת 1948, מועמד לבית הספר והוריו צריכים היו להתחייב שלאחר קבלת הדיפלומה בסוף הלימודים הוא יעבוד חמש שנים במסגרת ה'פרדציה של הקהילות היהודיות באלג'יריה' ויקבל כל תפקיד שיוצע לו.¹⁰³

אף שהסמינר הרבני כפריז היה במידה רבה הדגם לבית הספר והיה רצון לחקותו, בית הספר הרבני באלג'יר היה שונה במספר היבטים. הסמינר הצרפתי פתח את שעריו רק לתלמידים שסיימו לימודי תיכון, ותעודת בגרות נדרשה כתנאי קבלה לסמינר, ואילו בית הספר באלג'יר כלל לימודי תיכון עם תוספת של שנים מעטות של לימודי קודש.¹⁰⁴ ככל הנראה חששו באלג'יר שאם לא יתחילו את התהליך בגיל צעיר, יתקשו למצוא בוגרי תיכון שיבואו לבית הספר. מלבד

95 ריאיון עם בן-חיים.

96 ריאיון עם הרב חייק.

97 ריאיון עם דרמון.

98 ש.מ.

99 ש.מ.

100 ריאיון עם הרב זרביב.

101 לעומת זאת ישיבות 'עץ חיים' הכשירו רק כלי קודש או מורים ליהדות.

102 ריאיון עם הרב חייק; ריאיון עם דרמון.

103 פרוטוקול אספת הרבנים, 21 באוקטובר 1948, ארכיון הרב

נאהורי, עמ' 338, סעיף 11.

104 ריאיון עם הרב חייק; ריאיון עם דרמון.

זאת בסמינר בפריז היו לימודי מדעי היהדות על פי האסכולה האקדמית,¹⁰⁵ ואילו לימודי הקודש בבית הספר באלג'יר היו מסורתיים יותר. סיכם זאת אחד מבוגרי בית הספר באלג'יר: הסמינר בפריז היה צרפתי יותר, ובית הספר הרבני היה אלג'ירי יותר.¹⁰⁶

סדר היום

בפרוטוקול אספת הרבנים מה-21 באוקטובר 1948 פורט סדר היום המתוכנן לבית הספר: 6:30 השכמה, 7:00 תפילה, 8:00 ארוחת בוקר, 8:30-11:00 לימודים, 11:30-12:00 הפסקה, 12:00 ארוחת צהריים, עד 13:30 הפסקה, 13:30-16:30 לימודים, 16:30 מנחה וערבית, 17:00-19:00 לימודים, 19:00 ארוחת ערב, 20:00-21:00 לימודים, 21:00 שינה.¹⁰⁷

יום ראשון כולו ויום שישי עד שעות הצהריים הוקדשו ללימודי קודש בלבד.¹⁰⁸ מתקבל הרושם שלימודי החול התקיימו בבוקר, ולימודי הקודש התקיימו רק אחר הצהריים.¹⁰⁹ נראה שחלוקה זו נבעה מדרישות החוק הצרפתי שכל נער חייב ללמוד לימודים כלליים בבית הספר, ורק בתום שעות הלימודים הללו הוסיפו את לימודי הקודש.

¹⁰⁵ תכנית הלימודים בסמינר לרבנים בצרפת כללה לימודי תנ"ך, תלמוד, תאולוגיה, תולדות עם ישראל, היסטוריה כללית בזיקה להיסטוריה היהודית, תולדות הפילוסופיה והספרות; בהשפעת הגישה המדעית התווספו לתכנית הלימודים לימודי גרמנית, שפות שמיות (לרבות ערבית) ויסודות במדעי הטבע (לרבות מתמטיקה ופיזיקה). ראו: שוורצפוקס, היסטוריה, עמ' 92-93. ייתכן שלכך התכוון הרב נאהורי כשביקש להתאים מקצועות שונים ללימוד המקובל בסמינר בפריז. ראו: הרב נאהורי אל הרב אייזנבט, ארכיון הרב נאהורי, עמ' 320.

¹⁰⁶ ריאיון עם בן-חיים. יש להדגיש שוב שזאת בדיוק ביקשו מייסדי בית הספר להשיג בהקמתו: הכשרת רבנים בדגש על המסורת האלג'ירית.

¹⁰⁷ פרוטוקול אספת הרבנים, 21 באוקטובר 1948, ארכיון הרב נאהורי, עמ' 338, סעיף 13. לתיאור דומה ראו: פינגרהוט, בית הספר.

¹⁰⁸ ריאיון עם דרמון.

¹⁰⁹ ריאיון עם דרמון. לדבריו בתקופה מסוימת החליפו את הסדר, ולימודי הקודש נלמדו בבוקר.

מבחני גמר

במכתב ששלח הרב פינגרהוט אל רבני אלג'יריה וכראשם הרב נאהורי בשנת 1956, לקראת סיום אחד המחזורים בבית הספר הרבני, הוא ביקש מהרבנים שיבואו לכינוס הפדרציה באלג'יר להישאר לכל הפחות יום נוסף כדי להשתתף בבחינות הסיום של בית הספר ובכך להעניק להן יוקרה. הרב פינגרהוט אף פירט במכתבו הצעה למתכונת הבחינות:

הבחינה בכתב:

1. פוסקים – אנו נבחר שלושה פוסקים שעליהם למד התלמיד בבית הספר ועליהם הוא ייבחן.
2. תנ"ך – התלמיד יתבקש להסביר קטע מן התנ"ך עם הפירושים שניתנו לו.
3. התלמיד יבחר נושא וירצה עליו מול הבודנים בעל־פה.

הבחינה בעל־פה:

1. בגמרא – התלמיד יקבל סוגיה שעתיים לפני הבחינה ויכין אותה עם רש"י ותוספות.
2. דינים – התלמיד יקבל שלוש שאלות על דינים מתוך הנושאים שלמד.

נוסף על כך למען היוקרה של בית הספר שלנו וכדי להעלות את ערך הדיפלומה שיקבלו בוגרי בית הספר, יש לשאוף שכמו הסמינר בפריז גם בבית הספר שלנו ייבחנו המסיימים גם על:

1. היסטוריה יהודית.
2. טקסט של אחד מרבתינו או הקדמה של אחד הספרים. התלמיד יתבקש לתרגם ולנקד.
3. על התלמיד לכתוב חיבור פילוסופי.¹¹⁰

מפירוט זה של הבחינות המוצעות ניתן ללמוד מה הייתה בעיני הרב פינגרהוט, מנהל בית הספר, דמותו הראויה של רב באלג'יריה בוגר בית הספר הרבני, דמות שהצטיירה מן הסתם מתוך מבט מפוכח על ציבור התלמידים ורמתם ובשקלול השאיפות, המגמות והיכולות. התקווה הייתה שבוגר בית הספר יהיה בעל

110 הרב פינגרהוט, ארכיון הרב נאהורי, עמ' 318.

ידע בהלכה, יכולת עיונית בתלמוד, הבנה בתנ"ך, ידע כללי ביהדות ויכולת רטורית. הרב פינגרהוט שאף להעלות את הרמה הכוללת של בוגרי בית הספר כדי שתדמה לזו של רבני צרפת, בעיקר בנושאים שחרגו מתכנית הלימודים המקובלת להכשרת רבנים: ידע בהיסטוריה, פילוסופיה ורקדוק.

מקום חשוב ניתן בבית הספר להכשרה הרטורית של הרבנים לעתיד. תלמידים התארחו בשבתות אצל משפחות באלג'יר והתבקשו לדרוש בשבת בבית הכנסת.¹¹¹ גם בשיעורים אימנו את התלמידים ברטוריקה, ולמשל הרב יצחק זרביב ביקש מתלמידיו להכין את השיעור הבא וללמדו בכיתה.¹¹² ייתכן שמסיבה זו כללו בחינות הכניסה ובחינות הסיום הרצאה לפני הבוחנים. לקראת סיום הלימודים נדרשו התלמידים ללמוד הלכות שחיטה וטרפות הלכה למעשה וביקרו עם הרבנים פעם בשבוע בבית המטבחים,¹¹³ והם אף יכלו לקבל תעודת הסמכה של שוחט.¹¹⁴

בסוף הלימודים קיבלו הבוגרים תעודת גמר. התעודה ניתנה על בסיס בחינות הסיום¹¹⁵ ובעיקר על בסיס ההיכרות האישית.¹¹⁶ תעודה זו לא הייתה ההסמכה המקובלת לרבנות (יורה יורה) או לדיינות (דין ידין), ובוגרים שהיו מעוניינים בסמיכה רבנית מסורתית פנו להיבחן באופן פרטי אצל רבנים.¹¹⁷ תעודת הגמר של בית הספר גם לא הוכרה באופן אוטומטי כתעודת הסמכה לרבנות מטעם בית הדין בפריז, אך בסופו של דבר, בזכות מאמציו של הרב פינגרהוט, בוגרי בית הספר שכיהנו כרבנים באלג'יריה הוכרו כרבנים גם בצרפת.¹¹⁸

מטרת שילוב לימודי החול

מדוע שולבו בבית הספר לימודי חול? האם נבע הדבר מאילוץ חיצוני או מתפיסה אידאולוגית שראתה בכך תופעה רצויה מצד עצמה? אין ספק שהיו סיבות שחייבו לקיים בבית הספר גם לימודי חול. ראשית, בית הספר נועד לקלוט נערים בגיל תיכון, ועל פי החוק הצרפתי לא ניתן היה

111 ריאיון עם הרב חג'ג'; ריאיון עם דרמון.

112 ריאיון עם דרמון.

113 ריאיון עם הרב חייק; ריאיון עם בן-חיים.

114 ריאיון עם הרב חייק.

115 ריאיון עם בן-חיים; ריאיון עם הרב חג'ג'.

116 ריאיון עם הרב חג'ג'; ריאיון עם הרב חייק.

117 ריאיון עם הרב חג'ג'.

118 ריאיון עם הרב חייק; ריאיון עם דרמון.

לקיים מסגרת לימודים רשמית לגילים אלו מבלי שיהיו בה לימודי תיכון.¹¹⁹ שנית, על מנת להגשים את מטרתו המוצהרת של בית הספר, להעמיד רבנים, היה הכרח לקיים בו לימודים לבחינות הבגרות, שכן הקהילות לא ראו בעין יפה מינוי של רב שלא הייתה לו תעודת בגרות רשמית. ואכן בוגר שסיים את מסלול הלימודים בבית הספר אולם לא השלים את אחת מבחינות הבגרות ולא קיבל תעודת בגרות, לא קיבל גם את תעודת ההסמכה, ולא יכול היה לשמש ברבנות רשמית.¹²⁰ ייתכן גם שמתווי דרכו של בית הספר, שהכירו את אופייה של הקהילה באלג'יריה, חששו שהורים לא ישלחו את בניהם למוסד שלא יוכלו לרכוש בו תעודת בגרות.¹²¹

עם כל זאת ניכר ממכלול הנתונים כי מייסדי בית הספר שאפו להכשיר דור חדש של רבנים בעלי השכלה שיוכלו ליצור קשר טוב עם הקהילות ובמיוחד עם הדור הצעיר. כאמור הדור הצעיר כבר לא דיבר ערבית-יהודית, ומנגד רבים מהרבנים המקומיים לא דיברו צרפתית באופן רהוט.¹²² לעומת זאת לרבנים הצרפתים היו היתרונות של שפה ותרבות, אולם הם היו אשכנזים ונחשבו לגורם זר ובדרך כלל לא רצוי. מייסדי בית הספר, הרבנים הראשיים ומנהיגי הקהילות¹²³ רצו במנהיגות רבנית מקומית, אולם הם הבינו וכנראה גם העריכו את היתרונות שהיו לרבנים הצרפתים וביקשו לייצר שילוב ראוי של כל היתרונות.¹²⁴

סגל ההוראה

בראש בית הספר עמד הרב אברהם משה פינגרהוט, ובצדו – הרב יצחק זרביב, והשניים היו גם הר"מים הרשמיים של שתי הכיתות הגבוהות. הרב פינגרהוט נולד בטונק שבפולין ב' בחשוון תרס"ט (4 בנובמבר 1908). ואביו ר' יצחק מאיר הלוי היה מחסידי גור.¹²⁵ בצעירותו למד בישיבות פולין

¹¹⁹ בית הספר הרבני פעל בהכרה ובפיקוח של האקדמיה של אלג'יר, ומשום כך הייתה חובה ללמד את התכנית הרשמית. ראו: פינגרהוט, ריאיון.

¹²⁰ ריאיון עם דרמון.

¹²¹ ריאיון עם הרב חג'י.

¹²² בפרט בדרום אלג'יריה, ששם קיבלו היהודים את האזרחות הצרפתית רק בשנת 1961, כלומר שנה לפני הגירוש.

¹²³ ראו למשל דבריו של נשיא הפדרציה מייס על חשיבות שילוב לימודי החול: ארכיון הרב נאהורי, עמ' 422.

¹²⁴ ריאיון עם הרב חייק; ריאיון עם פינגרהוט.

¹²⁵ בהיעדר מקורות אחרים הסקירה כאן מבוססת על הביוגרפיה

ולטיא ותקופה מסוימת למד בישיבתו של ר' ישראל מאיר הכהן מראדין בעל 'חפץ חיים'. בגיל צעיר יחסית הוא היגר לצרפת ושימש בה בתפקיד רבני. לאחר מכן עבר לפורטוגל וגם שם שימש תקופה קצרה כרבנות. הוא שאף לעלות לארץ-ישראל, אולם ביקש לבקר קודם לכן בארצות צפון אפריקה כדי להכירן ונסע למרוקו ולאחר מכן לאלג'יריה. הוא הגיע לאלג'יר בשנת תרצ"ו (1936), וראשי הקהל, שעמדו על אישיותו, ביקשו ממנו להישאר בעיר ולשמש רב הקהילה.¹²⁶ הוא נשא אישה בת המקום והשתקע באלג'יר. בתקופת רבנותו פעל רבות למען החינוך היהודי באלג'יר: הוא חידש את פני הישיבה העתיקה ישיבת 'עץ חיים', ועם פתיחת בית הספר התיכון היהודי באלג'יר על שם הרמב"ם ('מיימוניד')¹²⁷ לימד בו יהדות.¹²⁸ הוא שימש בתחילת דרכו כמזכיר בית הדין באלג'יר, ועם הזמן הוטלו עליו מרבית תפקידי הרבנות בעיר. בשנת תש"ט (1949) קיבל אזרחות צרפתית, וארבע שנים מאוחר יותר מינתה אותו מועצת רבני אלג'יריה באופן רשמי לרבה הראשי של קהילת אלג'יר. בחורף תשי"ז (1957) מונה לסגן יושב ראש בית הדין הרבני בפריז. למרות כל עיסוקיו, ואף שהחזיק לפרנסתו חנות לממכר בגדים, בא הרב פינגרהוט לבית הספר הרבני בכל יום. הוא נפטר בראש חודש אייר תשכ"ב (1962), ולאחר מותו יצא לאור קובץ תשובות שלו בנושאים אקטואליים.¹²⁹

שלו בפתח ספרו שו"ת הרב פינגרהוט, עמ' יג-טז.

¹²⁶ כך על פי הביוגרפיה שם. דרמון שמע מהרב אליהו זרביב, שהיה רב בית כנסת וחזן באלג'יר, שהוא ורב נוסף מאלג'יר שמעו על הרב פינגרהוט ונסעו לפורטוגל כדי להזמין לשמש ברבנות בעירם.

¹²⁷ בית ספר זה נפתח בתקופה שבה לא הורשו תלמידים יהודים ללמוד בבתי הספר הצרפתיים. הוא פעל תקופה קצרה, בבית פרטי, ומספר התלמידים בו היה קטן. משהורשו התלמידים לחזור לבתי הספר הצרפתיים, נסגר בית הספר, והתלמידים השתלבו בבתי הספר הצרפתיים או בבית הספר הרבני. ריאיון עם פינגרהוט. על המחשבה להקים בית ספר לאחר סגירת בית הספר על שם הרמב"ם ראו גם: פינגרהוט, בית הספר.

¹²⁸ בסקירה בפתח ספר השו"ת שלו צוין גם שהוא סייע רבות לישיבת הריב"ש והרשב"ץ, ולדעת דרמון שם זה ניתן לישיבת 'עץ חיים' באלג'יר, על מנת להדגיש את החידוש בלימודי קודש. ריאיון עם דרמון.

¹²⁹ שו"ת הרב פינגרהוט. רבה הראשי של צרפת הרב יעקב קפלן כתב בהסכמה לספר: 'המנוח לא היה מאלה שמכניסים עצמם למגדל השן של ארבע אמות של ההלכה, אלא לבו היה חלון פתוח אל העולם. הקדיש תשומת לבו לעניניהם של כל אלה שפנו אליו. בפסקי הדין שלו היתה לו המגמה התמידיית

דמות מרכזית נוספת בבית הספר היה הרב יצחק זרביב, לימים רבה הראשי של קונסטנטין. משפחתו התגוררה באלג'יר, והוא שהה בבית הספר במשך השבוע ואף לן בו. הוא סיים את לימודיו בסמינר הרבני של פריז והוסמך על ידו, והיה בעל השכלה צרפתית גבוהה, שלא כמו הרב פינגרהוט, שאמנם דיבר צרפתית, לפחות בסיסית, אך לא היה בעל השכלה צרפתית אלא בעל השכלה ישיבתית מזרח אירופית.

בבית הספר היו גם רבנים מארץ-ישראל ורבנים מקונסטנטין.¹³⁰ הרב נאהורי בא לבית הספר מפעם לפעם ומסר שיעורים.¹³¹ בבית הספר פעל גם רב או מורה שהיה שליח מטעם מחלקת התרבות הדתית של 'הסוכנות היהודית', והוא לימד תלמידים אחדים בעברית (כי לא ידע צרפתית) מחשבת ישראל, תולדות עם ישראל וגמרא.¹³² רבנים אורחים באו לתת שיעורים, למשל הרב מאיר ג'איס, רבה הראשי של פריז, נתן סדרת שיעורים בקדוק.¹³³ סגל המורים של מקצועות החול הלך והתרחב במשך השנים,¹³⁴ ומסתבר שגם השתפר. הרב נאהורי ביקש בספטמבר 1953 מהרב אייזנבט להשקיע מאמצים בבחירת מורים טובים: 'יש להודות שהיו פעמים שבנוגע לבחירת המורים הבחירות לא היו מוצלחות'.¹³⁵ הוא הציע לכוון ועדת מומחים ברמה אקדמית גבוהה שיבחרו את המורים, שתהיה להם זכות להתערב בכל מקצועות לימודי החול, שיוכלו לפקח על תוכן הלימודים ועל עבודת המורים, ושתהיה להם סמכות גם להרחיק מורים. הוא הוסיף שיש לדרוש שהמורים יהיו בעלי השכלה אקדמית גבוהה ובעלי תארים אקדמיים ראויים, ושאינן להסתפק כבעבר במורים שאינן להם תארים אקדמיים רשמיים.¹³⁶ בסגל ההוראה היו גם מורים לא-יהודים (צרפתים וערבים, שאולי היו הרוב), בעיקר מורים מבתי

של מיזוג תוך כדי שמירה על שורת הדין, דרישות הדת עם התנאים הנוכחיים של החיים היהודיים. בגישתו למקורות לפי הקו של ההלכה, השתדל כל כמה שאפשר להביא לידי מזיגה בין קיומן של המצוות והתפלולות החיים. אבל מעולם לא פנה אל דרך שאיננה לפי רוח ההלכה' (שם, עמ' יא).

130 ריאיון עם דרמון.

131 ריאיון עם בן-חיים; ריאיון עם הרב זרביב.

132 ריאיון עם דרמון.

133 ריאיון עם הרב חג'ג'.

134 ראו לעיל, הערה 92.

135 הרב נאהורי אל הרב אייזנבט, 14 בספטמבר 1953, ארכיון הרב נאהורי, עמ' 315. הרב זרביב סיפר למשל שהפכו את האחראי לחדר האוכל למורה ליהדות; התחושה הייתה שהמורים אינם מוכשרים להוראה. ריאיון עם הרב זרביב.

136 הרב נאהורי אל הרב אייזנבט (שם).

הספר התיכוניים הצרפתיים באלג'יר,¹³⁷ וכן היו מורות, למשל למתמטיקה ולפיזיקה.¹³⁸

התלמידים

בבית הספר למדו עשרים עד שלושים תלמידים. היו שנשרו באמצע כי לא עמדו בדרישות בלימודי החול והקודש,¹³⁹ והיו שהצטרפו בשלב מתקדם וסיימו עם האחרים. אף שהקצו לכל מחזו מספר מקומות וזה, רוב התלמידים במחזור הראשון היו מקונסטנטיין, ורק שני תלמידים היו מאלג'יר, שלושה ממחזו אוראן ועשרה מבון – מספר גדול בהתחשב בגודלה של העיר, והם באו בהמלצתו ובעידודו של רב העיר, הרב נאהורי.¹⁴⁰

רבנים מבוגרי בית הספר

שלושה תלמידים שסיימו את הבית הספר והוסמכו בשנת 1954 נתמנו לרבני קהילות: הרב אליהו חייק התמנה לרב לצעירים באוראן, לאחר מכן היגר לצרפת והחל לכהן כרב הצעירים בניס, ובהמשך מונה לרב הראשי של העיר טולוז; הרב דוד בן-חיים כיהן כרבה של קהילה גדולה באלג'יר, ברחוב דיוז'ון;¹⁴¹ והרב רחמים חג'ג' כיהן כרב ראשי של קהילת סֵטִיף (ליד קונסטנטיין), ולאחר מכן, משהיגר לצרפת, היה רב קהילה בפריז.

בוגרים נוספים התמנו לרבני קהילות, למשל: הרב אברהם עמר היה רב קהילה באלג'יר ומשהיגר לצרפת היה רב קהילה בניס; הרב יהודה ממזן היגר לצרפת והיה שם רבה הראשי של קהילת וילורבאן הסמוכה לליון; שמעון (סימון) דרמון היה רב צבאי באלג'יריה בשנות מלחמת העצמאות שם; הרב אלעזר אלבוז עלה ארצה, היה מספר שנים שליחו של הרב נאהורי ואחראי למשלוחי כל סוגי הבשר מישראל לצרפת, ומכהן כיום כרב בגבעת-שמואל. רבנים אלו רכשו את השכלתם התורנית בבית הספר הרבני באלג'יר. מלבדם יש להזכיר את

¹³⁷ ריאיון עם הרב חייק; ריאיון עם דרמון. לדברי דרמון היו

שני מזורים לערבית, אחד מהם היה ערבי, והוא לימד ערבית ספרותית למי שרצו בכך.

¹³⁸ ריאיון עם דרמון.

¹³⁹ ריאיון עם בן-חיים.

¹⁴⁰ ריאיון עם הרב חייק; ריאיון עם הרב נאהורי.

¹⁴¹ הוא החל לכהן כרב בפועל שנתיים לפני הסמכתו, ומשהוסמך

היה לרב הרשמי של הקהילה. ריאיון עם בן-חיים.

תלמידי בית הספר הרבני ורבותיהם. הרבנים: ראשון משמאל הרב אברהם משה פינגרהוט, שני משמאל הרב יצחק זרביב, ראשון מימין מר נקש המורה למתמטיקה, שני מימין הרב ישראל גנסיא המשגיח הכללי. התלמידים, מימין לשמאל, בשורה העליונה: אלוש, כלפה, זרביב, יצחק פינגרהוט, ערקי, דורן, זמיר, חייק, עטלי וחג'ג'; בשורה התחתונה: נבט, שמואל פינגרהוט, ממן וללום. התמונה באדיבות דוד ואיטה בן חיים.

מוגן בזכויות יוצרים

הרב עמנואל זרביב, בין היתר בבית הספר באלג'יר, ושלמים שימש כדיון
בבארשבע ואשדוד ולאחר מכן אב בית הדין בתל-אביב.

מבט על השאיפות ובהינתן החזון

בשנת 1954 סיים המחזור הראשון את לימודיו בבית הספר, ולמעשה היה זה גם המחזור האחרון. כבר בשנת 1955, עם תחילתה של מלחמת העצמאות האלג'ירית, היו קשיים ביטחוניים. בזמן המלחמה נערכו פוגרומים בכל ריכוזי היהודים באלג'יריה. בית הספר המשיך להתקיים במצב ביטחוני קשה עוד שש-שבע שנים, אולם בשנת 1961 התקבלו איומים מהלאומנים הערבים שאם לא תפונה הווילה יהיו חיי התלמידים בסכנה, ואז חדל בית הספר הרבני להתקיים.¹⁴²

בכינוסי הרבנים החודשיים עקבו הרבנים אחר התפתחות המוסד, עמדו על קשיים והציעו דרכים לקדם את בית הספר. למשל בכינוס מועצת רבני אלג'יריה ב-7 באוקטובר 1952 ביקש הרב אייזנבט מהרב פינגרהוט לסכם את שנת הלימודים 1951/2. הרב פינגרהוט ציין בדבריו שלחלק מן התלמידים יש בעיות משמעת,¹⁴³ ומנגד הזכיר את הציונים הטובים שהשיגו התלמידים, וסיכם שאפשר להיות שבעי רצון באופן יחסי ממצב בית הספר.¹⁴⁴ בעקבות חילופי מכתבים בין הרב נאהורי, הרב אייזנבט והרב פינגרהוט, ביקש הרב נאהורי להעלות לדיון באותה הזדמנות כמה בעיות שהקשו על בית הספר באלג'יר להתפתח כראוי: ריחוקו מערים אחרות, המצב הסניטרי, בעיות משמעת, הפיקוח ולוח הזמנים של הלימודים. בדיון במועצה התקבלו החלטות אלה: הלימודים יתקיימו בוילה לתקופה של חודשיים נוספים לכל היותר, בתנאי שתשופץ ויטפלו במערכת החימום, ובמקביל כל הבקשות הנוגעות למעבר בית הספר לעיר ייענו בחיוב; תוקם מועצה שתהיה אחראית לענייני המשמעת בבית הספר.¹⁴⁵

הרב עמנואל זרביב, שלמד בישיבת 'חכמי צרפת' באקס-לה-יבן ונקרא על ידי משפחתו לחזור לאלג'יריה כדי ללמוד בבית הספר הרבני החדש ואכן למד

¹⁴² האיומים נמסרו על ידי הנהג של בית הספר. ריאיון עם דרמון.

¹⁴³ לדעת בן-חיים ניתן לתלות את חוסר ההצלחה היחסי של בית הספר בבעיות משמעת שהיו בו. ריאיון עם בן-חיים.

¹⁴⁴ פרוטוקול מועצת רבני אלג'יריה, 7 באוקטובר 1952, ארכיון הרב נאהורי, עמ' 342-343.

¹⁴⁵ שם. ייתכן שהתקבלו החלטות נוספות, אולם המסמך קטוע.

בו כמה שנים, עמד על ההברל שבין המוסדות. לדבריו בית הספר לא היה מאורגן כראוי; הרב פינגרהוט היה טרוד בפרנסתו ולא הצליח להשקיע בבית הספר זמן כראוי; המורים לא היו מוכשרים להוראה ולא הכינו את שיעוריהם כראוי; והתלמידים חשו מוזנחים והתרכזו בעיקר בלימודי החול לקראת בחינות הבגרות ולא בלימודי הקודש.¹⁴⁶

במכתב ששלח הרב נאהורי אל הרב אייזנבט בשנת 1956, לאחר סיום המחזור הראשון, הוא קבל שתכנית הלימודים בבית הספר אינה מספקת, ושאי אפשר להכשיר את התלמידים לרבנות בשנתיים המוקצות ללימודי קודש לאחר סיום הלימודים לבחינות הבגרות. הוא ביקש להפיק לקחים מן הניסיון של המחזור הראשון וליישם בתכנית הלימודים של המחזורים הבאים, וראה בכך התחייבות לקהילות וליוקרה של בית הספר. הוא הציע להאריך את תקופת לימודי קודש שלאחר סיום מבחני הבגרות לתקופה של ארבע שנים, ורק אז להעניק לבוגרים דיפלומה של רב. הוא הציע גם לבקש ממנהל הסמינר הרבני כפריז את תכנית הלימודים שלהם, ולהתאים את תכנית הלימודים בבית הספר באלג'יר למקובל בסמינר כפריז ככל מה שנוגע ללימוד תורה, מפרשים, תאולוגיה, היסטוריה של הפילוסופיה היהודית והיסטוריה של צרפת.¹⁴⁷

מנגד רוב הבוגרים ששוחחתי עמם זכרו את בית הספר כ'אלומת אור' על רקע המציאות באלג'יריה ערב הקמתו: היעדר מסגרות מסודרות ללימוד תורה מעבר לרמת בית ספר עממי, ההתבוללות הגואה¹⁴⁸ ועוד.¹⁴⁹

בית הספר יכול היה להמשיך להתקיים עוד שנים רבות, ולהוציא מתוכו מחזורים רבים של רבנים שידעו להתמודד עם קהילות אלג'יריה, אולם ההיסטוריה היא שחרצה את גורלו.¹⁵⁰ לא ידוע לי על מחשבה או כוונה להמשיך את פעילותו של בית הספר בצרפת, אף שכל צוות הרבנים שלימד בו היגר לצרפת, יחד עם רובה המכריע של יהדות אלג'יריה. נראה כי הסיבה לכך היא שלא היה טעם בהעברת בית הספר, שכן כל ענייננו וייחודו נבעו מהמיזוג שנוצר בו בין צרפתיות לאלג'יריות, ועם המעבר לצרפת לא היה עוד צורך במיזוג זה. עם זאת בוגרי בית הספר השתלכו בקהילות יהודיות בצרפת

146 ריאיון עם הרב זרביב. מנגד יש לציין כי תלמידים אחרים דווקא הדגישו את מסירות נפשו של הרב פינגרהוט להצלחת המוסד.

147 הרב נאהורי אל הרב אייזנבט, 25 בנובמבר 1956, ארכיון הרב נאהורי, עמ' 320.

148 למשל ריאיון עם הרב חג'ג'.

149 ריאיון עם הרב נאהורי.

150 ריאיון עם הרב חייק.

כרבנים, ובכך נתנו ביטוי לאופיו המיוחד של בית הספר ולעצם השתלבותה של יהדות אלג'יריה בצרפת.

חתימה

בית הספר הרבני פעל תקופה קצרה יחסית, אך העמיד שורה של בוגרים, ולא מעטים מהם כיהנו במשרות רבנות ומימשו את חזון בית הספר הלכה למעשה – שילוב בין מסורת אלג'ירית לבין מודרניות והשכלה. שילוב זה מעיד על תפיסת עולמם של הרבנים שהנהיגו באותה עת את יהדות אלג'יריה, על הדרך שבחרו להתמודד בה עם אתגריה הרוחניים של המודרנה, ועל דמות הראויה של הרב בעיניהם בעת המשמעותית הזו. חזון מיוחד זה הותיר את חותמו גם על רקע התמורות ההיסטוריות הרבות והיסודיות של התקופה.

מוגן בזכויות יוצרים

קיצורים ביבליוגרפיים

מיכאל אביטבול, מכרמיה לפטן: אנטישמיות באלג'יריה הקולוניאלית (1870-1940), ירושלים תשנ"ד	אביטבול, אנטישמיות
—, 'הארץ ויהודיה', חיים סעדון (עורך), אלג'יריה (קהילות ישראל במזרח במאות התשע-עשרה והעשרים), ירושלים תשע"א, עמ' 24-9	אביטבול, הארץ
ר' דוד אבן כליפא, מכלל יופי על התורה, ירושלים תש"ל	אבן כליפא
שמואל אטינגר, תולדות היהודים בארצות האיסלאם, א-ג, ירושלים תשמ"א-תשמ"ו	אטינגר
מיכאל אנסקי, היהודים באלג'יריה, ירושלים תשכ"ג	אנסקי
<i>Le Grand Rabbin Rahamim Naouri זצ"ל, son action, son combat et ses initiatives (Documents d'archives, 2), Jerusalem 2009</i>	ארכיון הרב נאהורי
דוד ביטון, 'דין, השכל והזמן: הרב יוסף משאש, פוסק בעידן של תמורות', עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשס"ב	ביטון
שלמה א' גליקסברג, 'תקנותיהם של הראשונים לציון לשיפור מעמד האישה היהודייה באיראן', פעמים 142-143 (תשע"ה), עמ' 169-218	גליקסברג, איראן
—, 'ר' דוד הכהן סקלי: פסיקה מסורתית בעידן של תמורות', משה חלמיש, משה עמאר ומוריס רומני (עורכים), יהודי אלג'יריה ולוב, רמת-גן תשע"ד, עמ' 134-155	גליקסברג, הרב סקלי
—, 'כי ממנה ישובו לצאת כוכבי-אורה להאיר את כל ישובנו', ישיבת שערי ציון בירושלים בנשיאות הרב בצמ"ח עוזיאל (ת"ש-תשט"ו): דור לדור מד (תשע"ג), עמ' 408-432	גליקסברג, שערי ציון
חיים זאב הירשברג, תולדות היהודים באפריקה הצפונית: התפוצה היהודית בארצות המגרב מימי קדם ועד זמננו, א-ב, ירושלים תשכ"ה	הירשברג
מנחם ויינשטיין, 'הקהילות היהודיות באלג'יריה בין השנים 1300-1830', עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, תשל"ה	ויינשטיין
אליהו רחמים זייני, 'קווים לדמותם של חכמי אלג'יריה', משה חלמיש, משה עמאר ומוריס רומני (עורכים), יהודי אלג'יריה ולוב, רמת-גן תשע"ד, עמ' 24-44	זייני
Georges E. Haik, 'Des rabbins dans la tempête (Algerie, 1942-1962): Les juifs d'Algerie', D. Cohen (ed.), <i>Les Juifs d'Algérie: Une évolution permanente (1750-1962)</i> , Netanya 2011, pp. 89-104	חייק
'L'Activité de la Fédération des Communautés Israéliotes d'Algérie', <i>Information juive</i> , 1 Décembre 1948	חסון
דוד כהן, 'ארגון הקהילה', חיים סעדון (עורך), אלג'יריה (קהילות ישראל במזרח במאות התשע-עשרה והעשרים), ירושלים תשע"א, עמ' 87-100	כהן
יעקב לופו, ש"ס דליטא: ההשתלטות הליטאית על בני תורה ממרוקו, תל-אביב 2004	לופו
David Nadjari, 'L'émancipation a marche forcee: les Juifs d'Algérie et le décret Crémieux', <i>Labyrinthe</i> 28 (2007), pp. 77-89	נג'רי

Rabbin Fingerhut, 'L'ecole rabbinique d'Algerie', <i>Information juive</i> , 2 Octobre 1949	פינגרהוט, בית הספר
'L'ecole rabbinique d'Algerie', <i>Information juive</i> , 15 Septembre 1952	פינגרהוט, ריאיון
ריאיון עם הרב דוד בן־חיים, כ"ט בתשרי תשע"ג (15 באוקטובר 2012)	ריאיון עם בן־חיים
ריאיון עם ד"ר שמעון דרמון, י"ב באלול תשע"ג (18 באוגוסט 2013)	ריאיון עם דרמון
ריאיון עם הרב עמנואל זרביב, י"ט בסיוון תשע"ג (28 במאי 2013)	ריאיון עם הרב זרביב
ריאיון עם הרב רחמים חג'ג', ו' בחשוון תשע"ג (22 באוקטובר 2012)	ריאיון עם הרב חג'ג'
ריאיון עם הרב אליהו (ג'ורג') חייק, י' בסיוון תשע"ג (19 במאי 2013)	ריאיון עם הרב חייק
ריאיון עם הרב יהודה נאהורי, ו' באלול תשע"ג (12 באוגוסט 2013)	ריאיון עם הרב נאהורי
ריאיון עם יצחק פינגרהוט, כ"א בטבת תשע"ד (24 בדצמבר 2013)	ריאיון עם פינגרהוט
שמעון שוורצפוקס, 'ההשפעה הצרפתית על יהודי אלג'יריה שבעים וחמש השנים הראשונות', משה חלמיש, משה עמאר ומוריס רומני (עורכים), יהודי אלג'יריה ולוב, רמת־גן תשע"ד, עמ' 127–133	ההשפעה הצרפתית
Simon Schwarzfuchs, <i>A Concise History of the Rabbinate</i> , Oxford & Cambridge MA 1993	שוורצפוקס, היסטוריה
נתן א' שוראקי, קורות היהודים בצפון אפריקה, תל־אביב 1975	שוראקי
שאלות ותשובות שהשיב הרב אברהם משה פינגרהוט, ירושלים תשכ"ד	שו"ת הרב פינגרהוט
דניס שרביט, 'המזוודה או ארון המתים: בחינת האופציות השונות שעמדו בפני הקהילה היהודית לאחר הכרזת העצמאות של אלג'יריה ב־1962', משה חלמיש, משה עמאר ומוריס רומני (עורכים), יהודי אלג'יריה ולוב, רמת־גן תשע"ד, עמ' 156–176	שרביט, אופציות
יוסף שרביט, 'החינוך', חיים סעדון (עורך), אלג'יריה (קהילות ישראל במזרח במאות התשע־עשרה והעשרים), ירושלים תשע"א, עמ' 106–101	שרביט, החינוך
—, יהודי אלג'יריה תחת הקולוניאליזם הצרפתי 1830–1962, תל־אביב תש"ע	שרביט, יהודי אלג'יריה
—, 'החינוך היהודי בקונסטנטיין (אלג'יריה) בעידן של תמורות, 1837–1939', אסופות יד (תשס"ב), עמ' שטו–שנו	שרביט, קונסטנטיין
—, 'רבנים צרפתיים בקהילה היהודית בקונסטנטיין (אלג'יריה): מפגש והתנגשות', יוסף הקר וירון הראל (עורכים), לא יסור שבט מיהודה: הנהגה, רבנות וקהילה בתולדות ישראל: מחקרים מוגשים לפרופ' שמעון שוורצפוקס, ירושלים תשע"א, עמ' 353–366	שרביט, רבנים